

Rozwój mowy dziecka

Często rodzice zastanawiają się, czy rozwój mowy ich dziecka przebiega prawidłowo.

Świadomość etapów rozwoju mowy oraz norm może działać na nas uspokajająco lub też alarmująco – w zależności od obserwowanych u dziecka symptomów.

Próbując ocenić rozwój językowy dziecka, należy pamiętać o różnicy między *artykulacją dźwięków* a *mową*.

Artykulacja oznacza zdolność dziecka do wydawania wyraźnych dźwięków, niezależnie od ich treści i znaczeń.

Mowa to proces przekazywania i odbierania informacji w zrozumiały sposób. Dziecko musi rozumieć i być rozumiane drogą komunikacji.

W polskiej literaturze logopedycznej przyjmuje się koncepcję kształtowania się mowy

prof. Leona Kaczmarka.

Ustalił on cztery podstawowe etapy ewaluacji językowej:

- okres melodii (1. rok życia dziecka),
- okres wyrazu (do ukończenia 2. roku życia),
- okres zdania (2.–3. rok życia),
- okres swoistej mowy dziecięcej (3.–7. rok życia).

Dodatkowo uwzględnia się również etap przygotowawczy, obejmujący życie płodowe.

Należy pamiętać, że:

- rozwój każdej funkcji, a więc i mowy, trwa od poczęcia,
- po urodzeniu rozwój dziecka jest ciągły, chociaż przebiega skokami,
- każda sprawność zależy od dojrzałości i gotowości układu nerwowego do jej nauczenia się,
- każde dziecko w tej samej kolejności przechodzi przez wszystkie etapy rozwoju, jednakże w różnym tempie /w różnym wieku/ i często obserwuje się dysharmonię między funkcjami.

ETAP PRZYGOTOWAWCZY

W tym czasie wykształcają się narządy mowy: organy nadawcze /tzn. obszary mózgu organizujące informacje/; organy produkujące substancję /ośrodki i drogi nerwowe, nasada, krtań, płuca/; organy kontrolujące słuch i wzrok /drogi oraz centralne ośrodki słuchowe i czuciowe/; organy odbiorcze /wzrok, słuch, drogi oraz centralne ośrodki słuchowe i wzrokowe, obszary myślowe/.

W **13. dniu ciąży** – są już zawiązki układu nerwowego;

od **7. do 20.tygodnia** ciąży kształtuje się odruch wargowy /zamykanie ust/; w **12.tygodniu ciąży** obserwuje się u płodu otwieranie i zamykanie ust, reakcje na dotyk, rozpoczynają też pracę mięśnie oddechowe i fonacyjne oraz biorące udział w ssaniu; płód **17-tygodniowy** ssie własny palec;

wcześnie urodzone w **23.tygodniu ciąży** zdolne są do samodzielnego oddychania i fonacji;

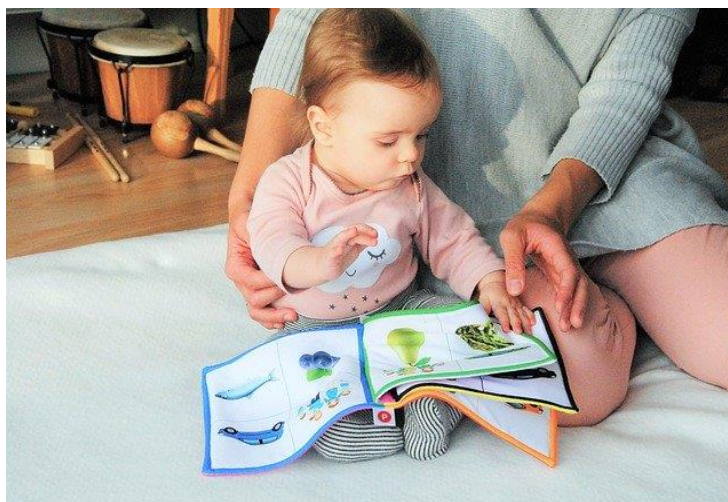
w **29. tygodniu** zakończony jest rozwój odruchu ssania;

4 - miesięczny płód odczuwa rytm kolebania w czasie chodu matki;

w **4.-5. miesiącu** zaczyna reagować na bodźce akustyczne /potwierdza to przyspieszenie akcji serca, ogólny niepokój/; dziecko rejestruje głos matki;

w **7.miesiącu** słyszy bicie serca matki.

OKRES MELODII - od urodzenia do 1. roku życia

Początkowo dziecko komunikuje się z dorosłymi za pomocą krzyku.

W **1. miesiącu** życia- malec krzyczy i głośno płacze bez łez.

Pomiędzy **2.-3. miesiącem** życia niemowlęta zaczynają *głużyć /gruchać/*, czyli wydawać gardłowe dźwięki, jednakowe u wszystkich dzieci na całym świecie; nie jest to mowa, ale nieświadome ćwiczenie narządów artykulacyjnych; głużą wszystkie dzieci, nawet mające wady słuchu.

Około **5.-6. miesiąca** życia u dzieci zauważa się tzw. zabawy głosowe, które z czasem przechodzą w *gaworzenie*. Jest to zamierzone, świadome powtarzanie dźwięków mowy. /Nie gaworzą dzieci, u których występuje niedosłuch lub głuchota /.

Około **7.- 8. miesiąca** życia dziecko zaczyna reagować na mowę- odwraca głowę, patrzy uważniej na usta osoby mówiącej, podtrzymuje kontakt wzrokowy, doskonale rozróżnia melodię mowy, tzn. na podniesiony ton reaguje płaczem, a na mowę cichą, pieszczotliwą- uśmiechem.

Około **12. miesiąca** życia dziecko zaczyna rozumieć, co do niego mówimy, reaguje na swoje imię, jest w stanie zrozumieć więcej niż samo potrafi powiedzieć; pojawiają się pierwsze wyrazy wypowiedziane ze zrozumieniem.

Rzeczywisty rozwój mowy w tym okresie postępuje równolegle z rozwojem fizycznym:

fazie głużenia odpowiada umiejętność unoszenia głowy, gaworzeniu- umiejętność siadania, pierwszym słowom- pozycja pionowa, stawanie.

CO POWINNO NAS ZANIEPOKOIĆ

- wszelkie nieprawidłowości w budowie narządów mowy /języka, warg, policzków, podniebienia/,
- niereagowanie na bodźce dźwiękowe, nieodwracanie głowy w kierunku źródła dźwięku, brak reakcji na swoje imię, polecenia, pytania, itp.,
- niezwracanie uwagi na rozmówcę, brak kontaktu wzrokowego, niechęć do przytulania się,
- oddychanie ustami,
- trudności ze ssaniem /piersi, pokarmu z butelki/;

OKRES WYRAZU - 1.- 2.rok życia

Dziecko używa wszystkich samogłosek, oprócz nosowych /ą, ę/; spółgłoski: *p, b, m, t, d, n, k, ś*, czasem *ć*;

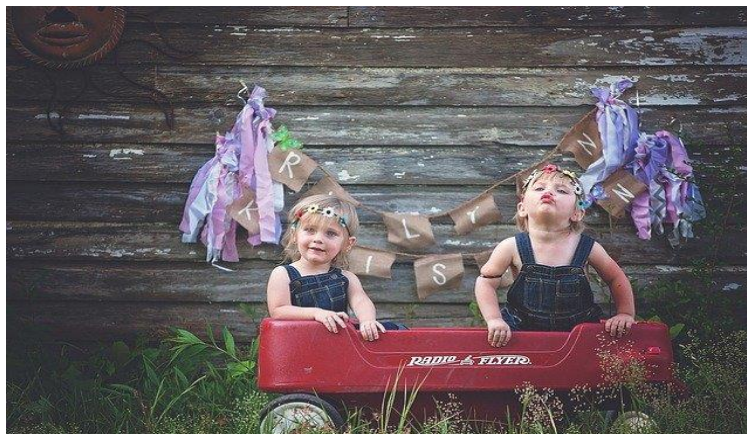
- słowa mogą być zniekształcone, np. zamiast całych wyrazów dziecko wymawia tylko jego część, najczęściej sylabę akcentowaną;
- występują tzw. **echolalie**- czyli powtarzanie słów za opiekunem;
- dziecko posługuje się onomatopejami, tzn. wyrazami dźwiękonaśladowczymi /miau, hau, papa, muu, itp./;
- obserwuje się liczne **substytucje głoskowe** /zamiany głosek na łatwiejsze: szalik- *sialik*, lalka- *jajka*/, **elizje głoskowe**- opuszczanie głosek /krzesło-*kesło* lub *keso*/.

Okres wyrazu jest bardzo dynamiczny, jeśli chodzi o poszerzanie słownictwa przez dziecko - na tym etapie rozwoju może nauczyć się nawet 5 słów dziennie; w **2. roku** życia można zaobserwować pojawienie się wypowiedzi dwuwyrazowych, tworzących proste zdania /np.: Pies pije- *hau pi*/, początek odmiany wyrazów przez przypadki.

CO POWINNO NAS NIEPOKOIĆ

- trudności z wymową głoski, która powinna pojawiać się w tym czasie;
- wady zgryzu - spowodowane m. in. ssaniem palca lub używaniem smoczka;
- wadliwa artykulacja - wsuwanie języka między zęby /podczas wymawiania głosek: *t, d, n, l, s, z, c, dz*/; mowa świszcząca, nosowa, zbyt szybka lub zbyt wolna;
- chrapanie podczas snu;

OKRES ZDANIA- 2.- 3. rok życia

- Między 2. a 3. rokiem życia następuje rozkwit mowy dziecka; dziecko zaczyna budować zdania, początkowo są to zdania proste, złożone z dwóch, trzech wyrazów, następnie - wypowiedzi cztero – pięcio - wyrazowe; są to zdania oznajmujące, rozkazujące, pytające i wykrzyknikowe;
- trzylatek powinien prawidłowo wymawiać wszystkie samogłoski, zarówno ustne, jak i nosowe, chociaż mogą występować odstępstwa, np. zamiana samogłosek: *a- o, e- a, i-y*;
  - dziecko powinno prawidłowo wymawiać spółgłoski: *p, b, m, f, w, k, g, h, t, d, n, l*;
  - pod koniec pojawiają się też głoski: *s, z, c, dz* /wcześniej wymawiane miękko: *ś, ź, ć, dź*/;
  - nadal występują kłopoty z wymawianiem głosek: *sz, ż, cz, dż* oraz *r*, gdyż narządy mowy nie są jeszcze dostatecznie sprawne /nie wymagajmy, aby 3-latek prawidłowo je artykułował/;
  - trudniejsze głoski są zastępowane łatwiejszymi: *r - j* lub *l*, *f - h*; *sz - s* lub *ś*;
  - skomplikowane brzmieniowo grupy spółgłoskowe wciąż mogą być upraszczane, dopuszczalny jest brak wyraźnych końcówek;
  - dziecko słyszy błędnie wypowiedziane słowa i poprawia je; słuch fonematyczny jest już na tyle wyrobiony, że dziecko wie, jak dana głoska powinna brzmieć, choć samo nie potrafi jej prawidłowo wypowiedzieć /stąd poprawianie typu: *nie mówi się „lyba” tylko „lyba”*/;
  - rozpoczyna się niezapomniany dla wszystkich rodziców okres pytań: *jak?, dlaczego?, po co?*;
  - dziecko powinno być rozumiane nie tylko przez najbliższą rodzinę, ale także przez najbliższe osoby.

W 3. roku życia maluszek posługuje się 800 – 1500 wyrazami, ale zna sens znacznie większej ich liczby.

CO POWINNO NAS NIEPOKOIĆ

dziecko nie wykazuje zainteresowania komunikacją werbalną;

posiada mały zasób słownictwa /mówi tylko kilka podstawowych słów/;

mowa nie jest rozumiana przez innych słuchaczy /sąsiedzi, dalsi krewni/.

OKRES SWOISTEJ MOWY DZIECIĘCEJ – 3. – 7. rok życia

Mowa w dalszym ciągu rozwija się, następuje rozwój artykulacyjny, wzbogaca się zasób słownictwa, rozwija się umiejętność budowania zdań złożonych.

Zjawiskiem, które jest typowe dla okresu swoistej mowy dziecięcej są **neologizmy językowe**, są to twory językowe, które dziecko tworzy samo; należą do nich:

metatezy – przestawianie głosek, a nawet całych sylab, np.: lokomotywa – *komolotywa*, telefon – *letefon*;

zjawiska asymilacji - upodobnienie, np.: pani – *pami*;

kontaminacja – tworzenie słów z dwóch lub większej liczby wyrazów na zasadzie ich zlepiania w jedno słowo np.: telefon + dzwonić - „*zatelefonić*”;

neologizmy dziecięce są bardzo ciekawym zjawiskiem, ponieważ świadczą o tym, że dziecko nabywa umiejętności gramatycznych języka ojczystego, stara się tę wiedzę wykorzystać.

Dziecko 3-letnie

potrafi porozumieć się z otoczeniem, jego mowa jest już w pewnym stopniu ukształtowana, jednak jej rozwój odbywa się w dalszym ciągu i często pojawiają się błędy;

- dziecko powinno już wymawiać wszystkie samogłoski ustne i nosowe, spółgłoski: ***p, b, m, f, w, ś, ź, ć, dź, ń, k, g, h, t, d, n, l, ł, j***;

- pojawiają się również głoski: ***s, z, c, dz***;

dziecko już umie wypowiadać większość tych głosek poprawnie w izolacji, w mowie potocznej zastępuje je głoskami łatwiejszymi / s, z, c, dz wymawia *ś, ź, ć, dź* /.

Najczęstsze błędy językowe pojawiające się u 3 – latków, które mogą utrzymywać się do 5. roku życia:

- opuszczanie sylaby początkowej lub końcowej;
- przestawianie głosek w wyrazie;
- tworzenie nowych wyrazów;
- głoska „r” może być wymawiana jako „j” lub „l”;
- zamiast „ f ” występuje często „ h ” i odwrotnie;

Dziecko 4 – letnie

potrafi już mówić o przeszłości i przyszłości, zadaje mnóstwo pytań;

- utrwalają się głoski *s, z, c, dz* /dziecko już nie powinno ich zamieniać na *ś, ź, ć, dź* /;
- głoski *sz, ż, cz, dż* dziecko może wymieniać na *s, z, c, dz* – jest to tzw. seplenienie fizjologiczne;
- pojawia się głoska *r*, choć jej brak nie powinien jeszcze niepokoić;
- może pojawiać się tzw. hiperpoprawność związana z opanowaniem trudnych głosek, np. zastępowanie głosek *s, z, c, dz* przez *sz, ż, cz, dż* /sanki – *szanki*/.

Dziecko 5 – letnie

mowa dziecka w tym wieku powinna być zrozumiała, a wypowiedzi dziecka wielozdaniowe;

- dziecko potrafi bezbłędnie powtórzyć *sz, ż, cz, dż*, choć w mowie potocznej mogą być zastępowane przez *s, z, c, dz*;
- głoska *r* powinna być już wymawiana, chociaż często pojawia się dopiero w tym okresie;
- wypowiedzi uwzględniają kolejność zdarzeń i zależności przyczynowo – skutkowe, są zwykle poprawne gramatycznie;
- dziecko potrafi wyjaśnić znaczenie słów, opisać cechy przedmiotów i możliwość ich zastosowania;
- dziecko chętnie poprawia innych i samego siebie, szukając prawidłowego brzmienia wyrazu.

Dziecko 6 – letnie

powinno już prawidłowo wymawiać wszystkie głoski oraz powinno mieć opanowaną technikę mówienia;

- powinno poprawnie wymawiać wszystkie dźwięki, nawet te najtrudniejsze do opanowania, czyli głoski *sz, ź, cz, dź* oraz *r*;
- umieć porównywać /odnajdywać różnice i podobieństwa/ oraz klasyfikować przedmioty pod względem wielkości, kształtu, koloru, ciężaru, funkcji użytkowej;
- dokonywać analizy i syntezy słuchowej wyrazów;
- wyodrębniać głoski na początku, na końcu i w środku wyrazu;
- samodzielnie wymyślać wyrazy rozpoczynające się na daną głoskę;
- wyklaskiwać ilość sylab w wyrazie;
- określać położenie przedmiotów względem siebie /nad, pod, obok, pomiędzy, w, itp./;
- określać kierunek /do tyłu, na wprost, w bok, itp./.

Należy pamiętać, że każde dziecko rozwija się we własnym, swoistym tempie i niewielkie opóźnienia nie powinny Państwa niepokoić. **Opóźnienia nie powinny przekraczać 6 miesięcy.**

Jeżeli któryś z etapów opóźnia się – należy skonsultować się z logopedą.

Pozdrawiam serdecznie wszystkich Rodziców -

Anna Bogdan – Kucypera

logopeda

Literatura:

Demel G., *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*, WSiP 1994

Stecko E., *Zaburzenia mowy u dzieci*, WUW 2002

Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, WL 1988

Styczek I., *Logopedia*, PWN 1981